

ליווי לפרידה

מחלות סופניות, תהליכי גסיסה ועמידה מול המוות הם מצבים מורכבים, קשים וכואבים.

בהמשך לכתבה "עד שהמוות" שהתפרסמה בגיליון יולי, נעסוק הפעם ספציפית בליווי רוחני לקראת המוות. ליווי רוחני מעניק לנוטים למות ולבני משפחותיהם תמיכה וייעוץ רוחני במטרה להקל עליהם את ההתמודדות עם מצבם, את הפרידה מיקיריהם ומהחיים ואת המפגש עם המוות. הליווי יכול להיעשות בדרכים שונות - מטיפול ושיחות ועד לטקס או אירוע פרידה

מאת: שרון בן-דוד

"הרפואה", סוקר את התפתחות המקצוע מתחילתו בשנות ה-20 של המאה הקודמת. זהו רעיון שנולד במוחו של כומר אמריקאי, שהבחין בצורך של חולים קשים בתמיכה רוחנית. בשנת 1967 הוקם ארגון הגג לליווי רוחני בארצות הברית, וסקר שנערך בשנת 2003 מצא כי 64 אחוזים מבתי החולים במדינה הציעו שירות לליווי רוחני. בישראל הושקה בשנת 2006 יוזמה לפיתוח ולמימון שירותים לליווי רוחני, ובבתי חולים כגון שיבא, רמב"ם ופוריה פועלים כיום מלווים רוחניים מוסמכים. הליווי הרוחני מותאם בכל פרמטר אפשרי לרצונו של החולה: מתדירות המפגשים - בדרך כלל פעם או פעמיים בשבוע ("אף שהיה לי חולה שלקראת הסוף נפגשתי עמו שלוש פעמים בשבוע", אומרת אשחר) במשך כמה דקות ועד לשעתיים, ועד להרכב המשתתפים - ממפגש אחד על אחד של המלווה הרוחני והחולה ועד לשיחה בנוכחות בני משפחה או חבר קרוב. במפגש הראשון החולה מספר על מצבו הבריאותי ועל רצונותיו. "אני שומעת מהחולה מה קורה לו, כיצד הוא מרגיש, באיזו מערכת יחסים הוא נמצא ומהם הצרכים הרגשיים שלו. אני כמובן

מיני רבות של ליווי רוחני, פונקציה שתופסת בהדרגה מקום חשוב בנקודת מפתח בחייו של כל אדם.

האדם במרכז

"ליווי רוחני הוא תפיסה הוליסטית ששמה את האדם במרכז", אומרת הלה אשחר, מלווה רוחנית מוסמכת. "איננו מתעסקים עם טכניקות או עם ידע מוקדם במובן של ניתוח האדם, אלא מתמקדים בו ונותנים תשומת לב מיוחדת לממד הרוחני שלו. "המוות ודאי, אבל רוב בני האדם מסרבים להכיר בו ולחשוב עליו. כמלווה רוחנית אני מכירה ברגשות האלה, מעניקה לאדם משענת ותמיכה כדי שילמד לנשום ולהכיל אותם ומאפשרת היכרות עם דרכים נוספות לחיות עם עובדת המוות. כמו דולה, שתומכת ביולדת ומסייעת לה להירגע אל כאב הצירים ולנוע עם תהליך הלידה הטבעי, כך גם אני כ'דולה של המוות' מלווה את האדם ומשפחתו". עוד לפני שמדברים על מהות הליווי הרוחני, כדאי להביט לאחור אל מקורותיו. המאמר "ליווי רוחני בבתי חולים ובשירותי בריאות אחרים - מקצוע בהתהוות", שהתפרסם בכתב העת

במסגרת התחקיר לכתבה, ציפיתי באחד מפרקי סדרת הטלוויזיה "עמוק באדמה", העוסקת במשפחה המפעילה בית לוויות. בפרק זה נעזרו חולה ובני משפחתו במלווה רוחני, שהציע אותם יד ביד אל פרידה מהחיים כמו שרק בטלוויזיה האמריקאית יודעים להפיק. באותו טקס נוגע ללב, נסגרו מעגלים וכולם הגיעו אל המנוחה ואל ההשלמה. צפיתי גם בסרטון המתעד אירוע פרידה מהחיים של גבר בשלבים האחרונים של מחלתו. חברים סיפרו אנקדוטות עליו, קרובת משפחה סיפרה שאהבה לטייל עמו ובנו דיבר ברגש על התכונות של אביו שהוא מזהה בעצמו. אפשר היה לחוש בעוצמת האהבה אפילו דרך המסך. אמנם במציאות הדברים נראים מן הסתם קצת אחרת, אבל הן הפרק והן הסרטון התייעודי משקפים במידה רבה את חשיבותו של הליווי הרוחני בתהליכי הפרידה מהחיים. כשיש מי ש"מחזיק את היד" מבחינה נפשית לא פחות מאשר פיזית, מוות ופרידה יכולים להיות חוויה טראומתית פחות, שאף מקרבת בין החולה לקרובים אליו. טקס פרידה ואירועים דומים לו הם רק דרך אחת

הלה אשחר: "המוות ודאי, אבל רוב בני האדם מסרבים להכיר בו ולחשוב עליו. כמלווה רוחנית אני מכירה ברגשות האלה, מעניקה לאדם משענת ותמיכה ומאפשרת היכרות עם דרכים נוספות לחיות עם עובדת המוות. כמו דולה, שתומכת ביולדת ומסייעת לה לנוע עם תהליך הלידה הטבעי, כך גם אני כ'דולה של המוות' מלווה את האדם ומשפחתו"

דפנה ביסמוט: "תהליכי הלידה והמוות מאופיינים בסיום ובהתחלה חדשה בעולם אחר. חוויית המוות מלווה את הנשמה מהלידה ולאורך חייו הארציים של האדם. היא מלמדת את הנשמה על החיים כאן ומייצרת לאדם את הכוח המניע בחיים. היכולת של האדם להכיל את הפרידה מהעולם, לא להתנגד אליה ולהיפרד מיקיריו עוד בחייו משדרגת את הנשמה"

אסנת שטיין: "אני מחזיקה אדם על הידיים ונוגעת לו בנשמה. זו זכות שהוא נותן לי, ללוות אותו במסע החיים שלו. עם חולים סופניים זה גדול יותר מכיוון שההסתכלות שלנו על המוות סגורה מאוד. אני רואה בזה המשך דרך, סיום מסע בחיים האלה, ועוזרת לחולים ולמשפחותיהם להפוך את תהליך הפרידה מהחיים לרך יותר"

כיוון, ליווי ותקווה - שמה את כל הקלפים על השולחן פשוטו כמשמעו, כאמצעי לפתוח צוהר לשיחה שכוז. השיטה כוללת 21 קלפים המסודרים בשלוש שביעיות. כל שביעייה עוסקת בפן מסוים של החיים כנקודת פתיחה: השביעייה ראשונה מתייחסת לעברו של האדם ולכוחות שהוא יכול לשאוב מתוך עברו בתקופת ההתמודדות, השביעייה השנייה נוגעת בשינויים שקורים כתוצאה מהתמודדות עם המחלה והקרבה למוות, והשביעייה השלישית מעלה שאלות לגבי העתיד לבוא - כיצד האדם היה רוצה לסיים את פרק חייו הנוכחי, מהיבטים פרקטיים ועד לשאלות פילוסופיות ורוחניות על משמעות החיים. מאחורי השיטה עומדת **סימה ברגמן**, מלווה רוחנית מוסמכת, שליוותה את בעלה עד לפטירתו ממחלת הסרטן. "העבודה עם הקלפים היא דרך יפה לפתח נושאים שבדרך כלל אנחנו נמנעים מלשוחח עליהם ולעזור למי שעוברים את התהליך לקראת סוף החיים ולמי שמלווה אותם". ברגמן מספרת על חולה סרטן שהחליט לטפל בעצמו באמצעות תזונה נוקשה והימנעות מטיפול קונבנציונלי. לאחר שחש שהוא הולך ונחלש הוא ביקש ליווי ושלב קלף שעוסק בהישגים והצלחות,

הנשמה ברמה לא מודעת. ברמה המודעת חלה מחיקת מידע וזיכרונות שקיימים בבסיס הנשמה, אבל בלא מודע נאגרים זיכרונות וחוויית מכל אותן מערכות חיים שבסיס הנשמה ידע. ברגע המוות הפיזי הרסיס הנשמתי עולה חזרה לעולם הנשמות שממנו הגיע. "הן תהליך הלידה והן תהליך המוות מאופיינים בסיום ובהתחלה חדשה בעולם אחר. חוויית המוות מלווה את הנשמה מהלידה ולאורך חייו הארציים של האדם. היא מלמדת את הנשמה על החיים כאן ומייצרת לאדם את הכוח המניע בחיים". לשיטתה של ביסמוט, מכיוון שכולנו נשמות שהתגלגלו לחיים על פני האדמה כמה פעמים וחוו את המוות, על הנשמה להיות בשלה לקראת מות הגוף. הליווי מסייע לאדם מבחינה רגשית ונשמטית להיפרד מהחיים ומהסובבים אותו. "כשאדם רגוע לגבי המוות שלו ואינו מתנגד לתהליך, גם לו וגם לנותרים אחריו קל יותר. היכולת שלו להכיל את הפרידה מהעולם, לא להתנגד אליה ולהיפרד מיקיריו עוד בחייו משדרגת את הנשמה". כל המטפלים שעמם שוחחתי הדגישו את חשיבות השיחה הגלויה והכנה עם החולה, ששמה את כל הקלפים על השולחן. שיטת מגע התכלת - ראשי תיבות של תמיכה,

מבררת איתנו מהו העולם הרוחני בשבילו - אמונות או פריזמה דתית כלשהי. לעתים, כשאני נכנסת לחולה שכואב לו מאוד, אני שומעת גם על צרכיו הפיזיים ובודקת למי צריך לפנות כדי להקל עליו. "יש אנשים ששמחים שרק יהיו איתם ויקשיבו להם. הם אומרים לי משפטים כגון: 'את היחידה שלא נבהלת ממה שאני אומר'. ההקשבה שלי והאפשרות שלהם להביע את כל קשת הרגשות והמחשבות סביב המחלה מעניקות להם בדיוק את מה שהם צריכים". אשחר מדגישה שהתמיכה אינה מוגבלת לחולים בלבד, ובנסיבות שונות ניתנת לבני המשפחה. "לעתים הטיפול הוא בכלל לא בחולה. פנתה אליי אישה שאמה חלתה בסרטן במצב מתקדם והליווי נעשה לבת בלבד. היו לי כמה ליוויים שבהם תמכתי במשפחה מכיוון שהחולה לא היה בהכרה או לא היה פתוח לקבל תמיכה".

רגע מקודש

לפי ראיית העולם של אשחר, מוות הוא רגע מקודש "כמו כל מעבר בחיים, לא פחות מקודש מלידה". המתקשרת **דפנה ביסמוט**, מנהלת מכללת צומת רוחניות, יוצרת גם היא אותה הקבלה אבל באופן שונה. "בשעת הלידה הגוף הפיזי מקבל לתוכו את הרסיס הנשמתי, שבמהלך החיים מחובר לבסיס

הסדרה מתארת התנהלות ישירה, כנה ולעתים אף צינית-מחויכת של החולים מול הצוות המטפל, ומצליחה להאיר רגעים של צחוק ושגרת חיים אפילו בתוך הכאב. **ד"ר רוני צבר**, המנהל הרפואי של צבר רפואה - מערך אשפוז בבית, העומד בראש הצוות, מספר שהסדרה משקפת את המציאות ואת המטרה של ההוספיס: ליצור לחולה סביבת חיים נוחה ולהקל את הרגשתו לקראת המוות. "יש בלבול גדול במערכת הרפואית בין נוחות חיי המטופל להחלמה. למשל, מטופל עם גידול במוח שאשתו רוצה להביא אותו למות בביתו מכיוון שלהבנתה זה הדבר הנכון לעשות. בית החולים אינו מוכן לשחרר אותו מכיוון שהוא חולה מדי ורמת האשלגן בדמו נמוכה. לכן, דוקרים אותו אחת לכמה שעות לצורך בדיקות ומתן תמיסות ועירוויים רק כדי לוודא שרמת האשלגן גבוהה דיה כדי שהוא יוכל ללכת הביתה למות.

"הביטי 'נוחות חיים' אינו שגור בארץ. בדרך כלל מפרידים בין איכות חיים לאריכות חיים, אבל יש שלב לקראת סוף חיו של אדם שאין לו עוד איכות חיים. בשלב זה צריך להקפיד על נוחות החיים שלו - שישכב במיטה נוחה, מוקף באנשים שאוהבים אותו, כשמוזיקה נעימה נשמעת ברקע".

כשהגיע שלב שהוא כבר לא יכול היה לעשות שום דבר בכוחות עצמו התחלנו תהליך של פרידה בבריכה".

הטיפול כלל שיחות על פחדים ועל חרדות ושחרור כעסים בהנחייתה של שטיין, עד לרגע שבו ביקש הבן לשחרר אותו לגמרי. שטיין הייתה שם לאורך כל הדרך עד למוות. לאחר מכן היא המשיכה לטפל באם, שמספרת שהצליחה לבחור בחיים למען בנה השני. שטיין מתמחה בליווי רוחני במים ואומרת שהיא רואה בכך זכות גדולה. "אני מחזיקה אדם על הידיים ונוגעת לו בנשמה. זו זכות שהוא נותן לי, ללוות אותו במסע החיים שלו. עם חולים סופניים זה גדול יותר מכיוון שההסתכלות שלנו על המוות סגורה מאוד. אנחנו רואים בתי חולים ומפחדים לחשוב או לדבר על המוות. אני רואה בזה המשך דרך, סיום מסע בחיים האלה. אני עוזרת לחולים ולמשפחותיהם להפוך את תהליך הפרידה מהחיים לרך יותר".

נוחות החיים

סדרת התעודה "ביקור בית" של **נטע שושני ודוד אופק**, שהוקרנה ב-yes דוקו, הביאה למסך הטלוויזיה הביתי את סיפורם של שלושה חולים סופניים וצוות הוספיס בית שמלווה אותם אל מותם.

המעלה שאלות כגון מהי הצלחה, מהו כישלון ומהן הרפיה ואחידה. "אגב השיחה על הקלף הוא הבין שהצלחה והרפיה הן שני דברים קרובים, ושלעתיים אפשר להצליח דווקא כשמשחררים משהו שנאחזנו בו מאוד. הוא הבין שמבחינתו ההצלחה הכי גדולה בשלב זה היא התאוששות, ולכן הסכים להתאשפז".

לגעת בנשמה

על כוחם המרפא של המים אין עוררין. שיטת Water Therapy, שכתבה עליה התפרסמה ב"דיעות אחרונות" ("להטביע את הפחד", מאת נעם ברקן, 5.10.2016), מגייסת כוח זה כדי לסייע לנפש, במיוחד בהתמודדות עם אבל ושכול. מפתחות השיטה הן **יעל ארנוב**, עובדת סוציאלית קלינית ופסיכותרפיסטית המתמחה במצבי טראומה וחרדה, ו**אסנת שטיין**, מטפלת בכירה במים במרכז נגיעות במים ומורה בכירה לתרפיות במים בארץ ובעולם. המקרה של **עדה קסטרו** מקריית טבעון המתואר בכתבה הוא מצמרר. ארבע שנים לאחר שבעלה נפטר מטרשת נפוצה, חלה בנה בן ה-22 באותה מחלה ממש. "כעבור שנתיים הוא התחיל לבכות שהוא רוצה למות. אוסי החזיקה את הרצון שלו לחיות ולימדה אותו לשים דגש על רגעי האושר.

בטרם לכת

"עלעלתי בתוצאות סריקת הסייטי והאבחנה הייתה ברורה: סרטן שהתפשט בפראות. הייתי מתמחה בנוירוכירורגיה שהחל את שנת ההתמחות האחרונה שלו. בשש השנים האחרונות בחנתי עשרות תמונות שהתקבלו מסריקות כאלה, בשל הסיכוי הקלוש שיימצא הליך כלשהו שיוכל אולי להועיל לחולה. ואולם, תוצאת הסריקה הזאת הייתה שונה, היא הייתה שלי". במילים אלה, פשוטות ונוקבות, נפתח הספר "בטרם לכת", שיצא באחרונה בהוצאת מטח מאת ד"ר פול קלניתי, רופא מצליח שכל עתידו לפניו. קלניתי היה בסך הכול בן 36 כשהתגלה בגופו סרטן ריאות גרורתי. הוא גדל באריזונה, דור שני להורים ילידי הודו, שיצקו לתוכו את האהבה לרפואה, לשירה, להיסטוריה ולפילוסופיה. הוא סיים את בית הספר לרפואה באוניברסיטת ייל בהצטיינות וחזר לסטנפורד להשלים את התמחותו בנוירוכירורגיה במקביל למחקר שערך במדעי המוח, שזיכה אותו בפרס יוקרתי.

הספר, שזכה לשבחים ממבקרי ספרות בכל העולם, נפתח אמנם בבשורה הקשה מכול ומסתיים במוות, אבל תוכנו אינו מלנוכחי. ד"ר קלניתי מתאר את התפתחות המחלה בגופו בצעדים מדודים ובאובייקטיביות, בעין של מי שחצה את הגבול בין רופא לחולה. הוא דבק בתפקידו כרופא מנתח כל עוד הסרטן מאפשר זאת ובוחן יומיום את שארית חייו דרך החצי המלא של הכוס. תיאוריו ריאליסטיים ללא רחמים אפילו בנושאים האישיים ביותר, כגון ההתלבטות עם אשתו לוסי אם להביא ילד לעולם. על אף הכאב, הבדיקות הקשות, תיאורי הכימותרפיה וההחלטה להפסיק את הטיפול כשכלתה התקווה, יש בספר מידה רבה של נחמה. ד"ר קלניתי נפטר במרס 2015 בביתו, כשהוא מוקף בהוריו, באחיו, באשתו ובבתו התינוקת. אין זה ספר קל לקריאה, אבל הוא מרתק, רגיש, סוחף ומנחם.

מבחינת כלים טיפוליים אין הבדל בין הוספיס בית להוספיס בבית חולים ושניהם גם נכללים בסל הבריאות. ההבדל המהותי הוא שבהוספיס בית האחריות הטיפולית הפיזית לצורכי המטופל עוברת לידי המשפחה ושהחולה נמצא במקום הטבעי ביותר בשבילו. צוות הוספיס הבית כולל רופא, אחות ועובדת סוציאלית, שמייעצים לצוות המטפל (לרוב בני המשפחה ומטפל), מגיעים לביקורים סדירים וזמינים 24 שעות ביממה. הליווי אינו רק רפואי אלא גם רגשי, ומקיף את החולה ואת סביבתו הקרובה. "מהות הטיפול הפליאטיבי, התומך, אינה טיפול בתסמינים, אלא שליטה בהם כדי

שיהיה אפשר לסגור מעגלים ולהיפרד. מילת המפתח היא בחירה. אף פעם לא צריך לעשות משהו מכיוון שזוהו הדבר היחיד שיאפשר לעשות. זה נכון מהרגע הראשון, כשהשאלה אם לטפל במחלה הבסיסית או לא עולה, וזה נכון לכמה פעמים לטפל, להחלטה אם לנסות להאריך את חיי החולה כמה שיותר או רק לגרום לנוחות חיים", מסביר ד"ר צבר. מבחינה רגשית, הטיפול בבית מאפשר לחולה את הפרידה המתאימה לו, ואפילו לא להיפרד כלל. "כל אדם יכול להביא את עצמו להיפרד בהתאם לכלים שהוא מתחבר אליהם, בין אם הם מתחום הפסיכותרפיה

הקלאסית ובין אם אלה כלים אחרים ששירתו אותו במהלך החיים. יהיו אנשים שלא יתקשרו, לא ייפרדו ולא יסגרו מעגלים מכיוון שכל חייהם הם לא ידעו לדבר ולפתח מערכת תומכת".

פרידה כהלכה

טקסים הם סמל לפרידה ואפשרות לסגירת מעגלים. הטקס הרווח ביותר מבחינה זו בדת היהודית הוא לווייה, שאינה מדברת לכולם. "בלווייה חילונית בבית עלמין דתי, איש חברה קדישא מסיים את הטקס וכולם מרימים מבט שואל: 'זהו, נגמר? ומה עושים עכשיו?'. אין הבנה של התהליך והמשמעות הפסיכולוגית היא שלא באמת נפרדים. כדי שמעמד פרידה יתרחש כהלכתו, התופעה שבה עומדים בקבוצות מבוזרות שאינן חלק מהתהליך אינה יכולה להיות. צריך לכנס את האנשים ולהעביר אותם חוויה קולקטיבית", אומר **אלון נתיב**, מנכ"ל עלי שלכת, בית לוויית העוסק בין היתר בתכנון ובהנחיה של טקסי לווייה וקבורה. רשימת השירותים שהחברה מציעה מבחינה בין טקס, המקביל ללווייה אבל כולל שיחה מקדימה עם המשפחה כדי להקנות לאירוע נופך אישי, ובין מעמד פרידה, שהוא הליך מורכב בעל משמעויות תוכניות וטכניות. בהכנות לקראת מעמד פרידה, המנחה פוגש את האדם או את המשפחה, משוחח עמם על רצונותיהם ואוסף חומרים ותמונות. כל אלה הופכים לאמצעים המסייעים להמחיש את תהליך הפרידה: אתר הנצחה באינטרנט, דף מודפס ומנוייל שמחולק לאבלים, נרות נשמה אישיים, מצגת ואף הופעות של אמנים. "לא מזמן ניהלנו לווייה שבה ביקשו בנותיה של הנפטרת לאפות את העוגיות שבהן היא התפרסמה במשפחה. המתכון שולב בדף החלוקה והעוגיות הוגשו ככיבוד". נתיב מדגיש שמעמד הפרידה מיועד לסייע לאבלים ולא רק לנשמת הנפטר, ומאמין שטקסים מסייעים בהקלת שלבי האבל. "אי אפשר להעלים את הכאב, אבל אפשר להקל בעזרת כמה תהליכים. בטקס שבו אנשים חשים שאמרו שלום אחרון ומבקשים סליחה כשהמת מוטל לפנייהם

ד"ר רוני צבר: "הביטוי 'נוחות חיים' אינו שגור בארץ. בדרך כלל מפרידים בין איכות חיים לאריכות חיים, אבל יש שלב לקראת סוף חייו של אדם שאין לו עוד איכות חיים. בשלב זה צריך להקפיד על נוחות החיים שלו - שישכב במיטה נוחה, מוקף באנשים שאוהבים אותו, כשמוזיקה נעימה נשמעת ברקע"

אלון נתיב: "בלוויה חילונית בבית עלמין דתי אין הבנה של התהליך והמשמעות הפסיכולוגית היא שלא באמת נפרדים. אי אפשר להעלים את הכאב, אבל אפשר להקל בעזרת כמה תהליכים. בטקס שבו אנשים חשים שהם אמרו שלום אחרון ומבקשים סליחה כשהמת מוטל לפנייהם התחושה שונה לגמרי מאשר בלוויה דתית לקהל חילוני"

התחושה שונה לגמרי מאשר בלוויה דתית לקהל חילוני."

הזדמנות אחרונה

"בלוויה אפשר לומר הרבה דברים טובים על הנפטר, אבל הוא אינו שם כדי לשמוע. היתרון בטקס פרידה לפני המוות הוא שהאדם שומע ומגיב, שזו הזדמנות נדירה מאוד", אומרים יוסי לוי ואסנת שר משירת השבט, אירועי ליווי והכנה לקראת פרידה מהחיים. באירוע מתכנסים הנוטה למות, משפחתו, חבריו ואוהביו, בהזדמנות אולי אחרונה בנוכחותו, להוקיר יחד את פועלו, את תרומתו, את הצלחותיו, את מורשתו ואת היותו חלק משמעותי בחייהם. "בקשרים אינטימיים קשה לדבר על המוות. החולה אינו רוצה להטריד את הקרובים במחשבות שלו והקרובים חוששים לדבר איתו על מותו הקרב. נוצר מצב שלגוף שלישי זר נוח מאוד לתקשר את התהליך. אנחנו באים מהמקום הכי נקי שרוצה להיות בשביל המשפחה והחולה. בסיטואציה טעונה כל כך, כשמיגיע גורם שאינו מכיר אף אחד מהצדדים, אפשר לייצר דינמיקה

שמאפשרת לבני המשפחה ולקרובים לקחת את האהבה שאנחנו מביאים ולהחליף אותה ביניהם". לוי, מטפל בכיר ברפואה סינית ובעל תואר ראשון בפסיכולוגיה ובסוציולוגיה, פיתח את הרעיון לאחר שמטופלים ביקשו שישוחח עם הוריהם לפני פטירתם. שר, אחות במקצועה ומטפלת ברפואה סינית, חברה אל לוי והם בדקו יחד במשך שנה את הרעיון עד שהגיעו אל אירועי הפרידה כפי שהם היום - טקס המחבר בין החולה לקרובים אליו ויוצר ניתוק רגעי מהמצב היומיומי הקשה. "בדרך כלל בתקופה שלפני המוות כל אחד מבני המשפחה תופס לעצמו נישה תפקודית. הטקס הוא מעין בועה שמנתקת את הסובבים מסוגיות כגון 'אבא ישן הלילה בלי כאבים' ומאפשרת לעסוק בשאלות כגון מה יהיה, אילו שירים ישירו יחד ומה יהיה התוכן.

כולם יחד יושבים עם האדם בהזדמנות האחרונה וזה מרגש מאוד". הם מתארים את הטקס כחווייה מעצימה שיכולה לשחרר את החולה, אבל לעתים מעניקה לו כוחות, כמו חולה שלאחר המפגש השתחרר מההוספיס שבו הייתה מאושפזת וחיה בביתה עוד חודשיים. "לכולנו יש מה לומר לאדם ההולך לעולמו, דברים טובים וטובים פחות. היה מקרה של בת שביקשה מאמה סליחה, וזה היה חלק משמעותי באירוע. האם נפטרה לאחר כיומיים, כאילו קיבלה אישור להיפרד ללא כעס. בסופו של דבר, כולם רוצים אותו דבר, שלאדם הנוטה למות יהיה טוב. הטקס מאפשר לו להביט אחורה ולראות שעשה דברים בעלי משמעות. הוא אומר לעצמו: 'עשיתי, ראיתי, חוויתי, אולי עכשיו אני באמת יכול לשחרר ולתת לנשמה ללכת למקום שלה'."

מראיינים

הלה אשחר | www.spiritualcare.co.il | דפנה ביסמוט | www.parpareem.com
מגע התכלת | www.maga-hatchelet.org.il | נגיעות במים | negiot-bamaim.com
צבר רפואה | www.sabarhealth.co.il | עלי שלכת | www.aleyshalechet.co.il
שירת השבט | www.shirathashevet.com